

SUAVİ AYDIN - YÜKSEL TAŞKIN
1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi

İletişim Yayınları 1989 • Tarih Dizisi 86

ISBN-13: 978-975-05-1462-3

© 2014 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2014, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Birhan Koçak

BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

SUAVİ AYDIN - YÜKSEL TAŞKIN

1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi

SUAVI AYDIN 1962 yılında Ankara'da doğdu. Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi sosyoloji bölümünde tamamladı. Yüksek lisansını aynı alanda yaptıktan sonra, aynı üniversiteden sosyal/kültürel antropoloji alanında doktora derecesi aldı. Başlıca çalışmaları arasında *Modernleşme ve Milliyetçilik* (1993); *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve "Türk Kimliği"* (1998); *Mardin Tarihi. Cemaat-Aşiret-Devlet* (2000, Oktay Özel, Kudret Emiroğlu ve Süha Ünsal ile birlikte); *Antropoloji Sözlüğü* (. 2003, Kudret Emiroğlu ile birlikte); *Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara* (2005, Kudret Emiroğlu, Ömer Türkoğlu ve Ergi Deniz Özsoy ile birlikte); "Amacımız Devletin Bekası": *Demokratikleşme Sürecinde Devlet ve Yurttaşlar* (2005); "Biraz Adil, Biraz Değil..." *Demokratikleşme Sürecinde Toplumun Yargı Algısı* (2009, Mithat Sancar ile birlikte) başlıklı yayınlar bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli akademik dergilerde ve derlemelerde kimlik sorunu, tarihyazıcılığı, devlet sorunu, düşünce tarihi, milliyetçilik, etnik gruplar ve aşiretler, yerleşme tarihi konularında çok sayıda makalesi ve kitap bölümü yayımlanmıştır. Halen Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğretim üyesidir.

YÜKSEL TAŞKIN 1972 yılında Rize'nin Pazar ilçesinde dünyaya geldi.1994 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Aynı bölümde yüksek lisans (1995) ve doktora çalışmalarını (2001) tamamladı. 2002'den itibaren Marmara Üniversitesi'ne bağlı Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde akademik faaliyetlerine devam eden Taşkın, 2009'da doçent oldu. New York Üniversitesi Yakın Doğu Çalışmaları Merkezi (1999-2000) ve Hollanda'daki Modern Dünya'da İslâm Araştırmaları Uluslararası Enstitüsü'nde (ISIM) 2005-2006 sonbahar döneminde ve ABD'deki Northwestern Üniversitesi, Buffett Uluslararası ve Karşılaştırmalı Araştırmalar Merkezi'nde 2011-2012 bahar döneminde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Türkiye sağıının farklı bileşenleri üzerinde yürüttüğü akademik çalışmalarının bir kısmı İletişim Yayınları tarafından hazırlanan "Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce" kitap dizisinde yer aldı. *Birikim* dergisinde de çeşitli yazıları yayımlanan Taşkın'ın ilgilendiği diğer konular "siyaset sosyolojisi", "entelektüeller ve toplumsal hareketler", "Ortaođu'da toplum ve siyaset" olarak öne çıkmaktadır. Taşkın'ın *Anti-Komünizmden Küreselleşme Karşıtlığına: Milliyetçi Muhafazakâr Entelijensiya* isimli kitabı İletişim Yayınları tarafından 2007'de; *AKP Devri: Türkiye Siyaseti, İslamcılık ve Arap Baharı* kitabı da Birikim Yayınları tarafından 2013 yılında yayımlandı.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: TÜRKİYE TARİHİNİN SON 50 YILI	15
1960-1980 DÖNEMİ KRONOLOJİSİ	21

BİRİNCİ KISIM

1960-1980: Darbeler Çağı

BİRİNCİ BÖLÜM

OLAĞANÜSTÜ REJİM DÖNEMİ VE OLAĞAN SİYASAL HAYATA GEÇİŞ (1960-1965)	61
1960 Darbesi'ne doğru: Cuntalar ve hazırlıklar	61
Darbe ve ilk gelişmeler	62
ANAYASA KOMİSYONU RAPORU	66
MBK'NİN PORTRESİ	69
CEMAL GÜRSEL	72
Tasfiyeler ve Yassıada yargılamalarının başlaması	73
PARLAMENTO DÜŞMANLIĞININ İLK ÖRNEKLERİ	73
“SABIKLAR”	73
EMİNSU OLAYI	74
U2 Olayı ve Küba füzeler krizinin Türkiye'ye yansması: ABD'nin Türkiye üzerindeki vesayeti pekişiyor	74
SEFERBERLİK TETKİK KURULU (STK) VE KONTRGERİLLA TEŞKİLÂTI	75
Yassıada yargılamaları	76
14'ler Olayı	77
CEMAL MADANOĞLU	78

Anayasa hazırlıkları ve 1961 Anayasası	79
27 MAYIS: DARBE Mİ İHTİLÂL Mİ?	79
KORPORATİZM NEDİR?	82
Yeni siyasî partiler ve yeni dönemin diğer siyasî aktörleri	83
Adalet Partisi (AP).....	83
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP).....	84
Yeni Türkiye Partisi (YTP).....	84
Türkiye İşçi Partisi (TİP).....	85
Diğer tasfiyeler ve ordu içinde iktidar çatışması	86
Referandum ve yeni anayasanın kabulü	87
Yassıada duruşmalarının sona ermesi ve “sabıkların” hüküm giymesi	87
İdamlar	88
1961 Anayasası ve vesayet rejiminin kurumlarının ortaya çıkışı	89
İLK GÖÇMEN İŞÇİLERİN ALMANYA'YA GİDİŞİ.....	98
Darbe sonrası ilk seçim ve Türkiye'nin ilk çokrenkli siyasal dönemi	99
Ekim 1961 genel seçimleri: Darbe sonrasında ilk seçim ve olağan siyasal hayata dönüş	99
Seçim sonuçları karşısında Silâhlı Kuvvetler'de hareketlilik ve 21 Ekim Protokolü	99
Cumhurbaşkanlığı seçimi ve hükûmetin kurulması	101
Koalisyon hükûmeti dönemi: Olağan demokratik hayata giden engebeli yol	102
Yeni rejimin kurumlarının teşekkülü	105
Sol kanatta canlanma ve yeni oluşumlar: Yön ve Forum çevreleri	108
1960 sonrasının ilk Kürtçülük davası ve Kürt sürgünleri	111
Olağan rejime dönüş adımları, cuntalar ve yeni darbe girişimleri	112
Talât Aydemir'in ilk darbe girişimi.....	112
Talât Aydemir'in ikinci darbe girişimi.....	115
Koalisyon hükûmetinde anlaşmazlık ve hükûmetin dağılması	117
İkinci İnönü koalisyon hükûmeti	118
Ankara Antlaşması	119
İlk Yassıada tahlileri ve tepkiler	120
27 Mayıs sonrası ilk yerel seçimler ve koalisyon hükûmetinin sonu	121
1963 Kıbrıs olayları	123
TALÂT AYDEMİR.....	123
CHP azınlık hükûmeti	124
1964 Kıbrıs olayı ve “Johnson Mektubu”	125
KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI.....	126
Senato üçte bir yenileme seçimleri ve müstakbel AP iktidarının ayak sesleri	128
1964 Kararnamesi	129
1965 seçimlerine doğru	129

<i>CHP içindeki gelişmeler ve “ortanın solu” programı</i>	130
<i>Adalet Partisi’nde başkanlık seçimi ve Süleyman Demirel’in sahneye çıkışı</i>	131
<i>I. TİP Kongresi ve parti programı</i>	132
<i>Azınlık hükümetinin düşürülmesi ve seçim öncesi gelişmeler</i>	133
EREĞLİ DEMİR VE ÇELİK FABRİKALARI (ERDEMİR)	134
PETKİM PETROKİMYA TESİSLERİ VE İZMİT’TE SANAYİNİN GELİŞMESİ	135
SÜLEYMAN DEMİREL	136
<i>1965 seçimleri ve millî bakiye sistemi</i>	136
FERRUH BOZBEYLİ	140

İKİNCİ BÖLÜM

İKİ SEÇİM ARASINDA GÖLGELİ DARBE (1965-1973)	141
Adalet Partisi iktidarı ve görece refah dönemi: 1965-1971	141
<i>İlk AP hükümeti kuruluyor</i>	141
<i>Cumhurbaşkanlığı krizi ve Cevdet Sunay’ın cumhurbaşkanı seçilmesi</i>	144
<i>1966 senato üçte bir yenileme seçimleri</i>	145
CEVDET SUNAY	145
<i>AP Hükümeti’nin icraatları ve dış politikadaki gelişmeler</i>	146
“AMERİKAN PAZARLARI”	148
<i>1967 Kıbrıs olayı</i>	148
<i>Sanayi girişimleri ve iktisadî gelişme</i>	149
SOVYET FİNANSMANI VE TEKNİK DESTEĞİYLE KURULAN AĞIR SANAYİ TESİSLERİ	150
İLK YERLİ OTOMOBİL: ANADOL	152
<i>CHP’deki gelişmeler</i>	153
ORMAN BAKANLIĞI’NIN KURULUŞU	153
BÜLENT ECEVİT	155
<i>Güven Partisi’nin (GP) kuruluşu</i>	156
<i>Birlik Partisi ve CKMP’deki gelişmeler</i>	157
<i>CKMP’nin yörüngesinde milliyetçi gençlik örgütleri ve Ülkü Ocakları</i>	158
<i>1968 kısmî ve yerel seçimleri</i>	159
<i>Devrimci gençlik hareketi ve parlamento dışı sol hareketin güçlenmesi</i>	160
<i>6. Filo olayı ve gençlik hareketlerinde antiemperyalizm vurgusu</i>	163
MDD HAREKETİ VE KLASİK LAİK-DİNCİ VEYA “İLERİCİ”-“GERİCİ” İKİLEMİNE DAYANAN SOL-SAĞ AYRIMINA KARŞI SOLDAN BİR TEZ: İDRİS KÜÇÜKÖMER VE DÜZENİN YABANCILAŞMASI	164
<i>Komer olayı ve üniversitelerdeki gelişmeler</i>	164
<i>Devrimci işçi örgütlenmesi ve DİSK’in doğuşu</i>	167
KEMAL KURDAŞ	167
<i>Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS)</i>	169
<i>Köycülük dernekleri</i>	169
<i>1967 Bafa Gölü olayı ve 1968 Elmalı toprak işgalleri</i>	169

<i>İmran Öktem olayı</i>	171
<i>“Doğu mitingleri” ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO)</i>	172
<i>Eski demokratların affı sorunu</i>	172
<i>TİP’in meclis faaliyetleri ve “millî bakiye” sisteminin kaldırılması</i>	173
D'HONDT SİSTEMİ NEDİR?.....	174
<i>CKMP'den MHP'ye: Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) kuruluşu</i>	175
TELEVİZYON YAYINLARI BAŞLIYOR!.....	175
ALPARSLAN TÜRKİŞ.....	177
1969 genel seçimleri ve 1971 askerî müdahalesine uzanan yol	178
<i>1969 genel seçimleri ve II. Demirel Hükûmeti</i>	178
GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI.....	181
<i>Personel Kanunu, Finansman Kanunu, iktisadî bunalım ve AET ile katma protokol imzalanması</i>	182
<i>1971 bütçesi ve krizden bütçeye yansımalar</i>	185
<i>Özel yüksek öğrenim kurumlarının kapatılması</i>	185
<i>Dev-Genç'te ayrışma: THKO ve THKP'nin doğuşu</i>	186
DENİZ GEZMİŞ.....	188
MAHİR ÇAYAN.....	190
<i>Büyük işçi kalkışması: Hükûmetin DİSK'i frenleme girişimi ve 15-16 Haziran olayları</i>	191
İBRAHİM KAYPAKAYA.....	192
<i>Sol darbe hazırlıkları</i>	193
<i>Faili meçhul provokasyonlar</i>	196
<i>Sol hareketin yükselişi karşısında sağcı örgütlenmeler: MİSK örneği</i>	197
ANADOLU-ROCK.....	197
<i>Partilerde gelişmeler ve kurulan yeni partiler</i>	198
Millî Nizam Partisi (MNP).....	198
41'ler olayı: AP'de bunalım ve AP de parçalanıyor (Demokratik Parti'nin doğuşu).....	198
Güven Partisi Millî Güven Partisi oluyor.....	199
CHP'de bunalım.....	200
TİP'te bölünme ve tasfiyeler.....	200
12 Mart 1971: İkinci darbe ve “ara rejim”	203
<i>12 Mart'ın arifesi</i>	203
<i>12 Mart muhtırası</i>	204
“12 MART MUHTIRASI”.....	205
<i>12 Mart müdahalesinin niteliği</i>	206
OKUMA PARÇASI: EMEKLİ TUĞAMİRAL VEDİİ BİLGET'İN 12 MART ANLATISI.....	207
<i>İlk “ara rejim hükûmeti”nin kuruluşu: I. Erim Hükûmeti</i>	220
<i>12 Mart sürecinde kapatılan partiler</i>	223
<i>Anayasa'da büyük “gerici” restorasyon</i>	223

<i>Deniz Gezmiş'in yakalanması, sıkıyönetimin ilânı ve baskı rejiminin yerleşmesi</i>	228
<i>Elrom olayı (Balyoz Harekâtı) ve THKO'nun Nurhak Dağları'nda tasfiyesi</i>	230
AKDENİZ OYUNLARI	231
<i>I. Erim Hükûmeti'nin istifası ve Erim'in ikinci hükûmet denemesi</i>	232
<i>İdamlar ve Kızıldere olayı: THKO ve THKP-C tasfiye ediliyor</i>	234
THKO VE SOSYALİZM	235
<i>12 Mart döneminin simge davası: "Bomba davası"</i>	236
<i>İnönü devriliyor: CHP'de büyük dönüşüm</i>	237
<i>II. Erim Hükûmeti'nin sonu ve Ferit Melen Hükûmeti'nin kuruluşu</i>	238
<i>1973 tarihli Petrol Reformu Kanunu</i>	241
<i>Cumhuriyetçi Parti (CP) ve Millî Güven Partisi (MGP) birleşiyor</i>	241
<i>Gürler olayı ve cumhurbaşkanlığı seçimi</i>	242
FAHRİ KORUTÜRK	243
<i>Naim Talû Hükûmeti</i>	244
CHP'NİN KÜRT SORUNUNA YAKLAŞIMI VE KÖY-KENT PROJESİ	247
<i>Millî Selâmet Partisi (MSP)</i>	248
NECMETTİN ERBAKAN	248

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"LAİK-DİNCİ KOALİSYONU" DÖNEMİ (1973-1975)	251
1973 seçimleri ve hükûmet bunalımı	251
<i>1973 genel seçimleri ve hükûmet kurma çalışmaları</i>	251
CUMHURİYET'İN 50. YILI KUTLAMALARI	252
BOĞAZIÇI KÖPRÜSÜ	254
<i>1973 yerel seçimleri</i>	254
VEDAT DALOKAY	255
<i>CHP-MSP koalisyon hükûmeti</i>	256
<i>Genel Af Kanunu</i>	257
TRT'NİN KABUK DEĞİŞTİRMESİ VE İSMAİL CEM	258
Kıbrıs Harekâtı ve dış politikada meydan okuma dönemi	258
<i>I. ve II. Kıbrıs "barış" harekâtları</i>	258
KOCATEPE MUHRİBİNİN BATIRILIŞI	260
<i>Yunanistan'la Türkiye arasında kıta sahanlığı ve hava (FIR) hattı sorunlarının doğuşu</i>	263
<i>Harekât sonrası gelişmeler: Türkiye yalnızlaşıyor</i>	264
<i>Kontgerillanın varlığının resmen ortaya çıkışı</i>	264
<i>İktisadî bunalımın ayak sesleri</i>	265
<i>Koalisyonun sonu ve mizahî bir hükûmet denemesi</i>	265
SADİ IRMAK	266

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MİLLİYETÇİ CEPHE (MC) HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ	269
I. Milliyetçi Cephe Hükûmeti (I. MC) dönemi	269
AZINLIKLARA KARŞI TAVRIN YARGI ELİYLE SERTLEŞTİRİLMESİ.....	270
1975 EUROVISION ŞARKI YARIŞMASI.....	273
1975 senato üçte bir yenileme seçimleri.....	274
Hükûmette kadrolaşma ve sokak hareketlerinin artışı.....	275
Dış politikada gelişmeler.....	275
Solun toparlanması ve devrimci silahlı örgütlerin güçlenmesi.....	276
Legal sosyalist partiler kuruluyor.....	278
Milliyetçi-ülkücü gençlik hareketinde gelişmeler.....	279
İşçi hareketinin yeniden canlanması.....	279
Hükûmetin üniversitelere müdahale girişimi ve ODTÜ örneği.....	280
Erken seçim kararı.....	280
1977 1 Mayıs'ı: İşçi sınıfını yıldırma hareketi ve katliam.....	280
29 Mayıs: İzmir suikast girişimi.....	281
Askerle kriz ve Org. Kenan Evren'in yolunun açılışı.....	281
1977 erken genel seçimleri, hükûmet kurma çalışmaları ve yükselen gerilim.....	282
II. MC hükûmeti	284
II. MC'nin sonu ve II. Ecevit azınlık hükûmetinin kuruluşu.....	285
"KURTARILMIŞ BÖLGELER".....	285
1977 yerel seçimleri ve yerel düzeyde radikal siyasetlerin yönetime gelişi.....	286
"GÜNEŞ MOTEL" YA DA "11'LER" OLAYI.....	287

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL'E DOĞRU	289
III. Ecevit (azınlık) hükûmeti dönemi	289
Sıkıyönetim Eşgüdüm Başkanlığı'nın ihdası ve Kenan Evren'in genelkurmay başkanı oluşu.....	289
DENİZ BAYKAL.....	290
Malî sıkıntıların gölgesinde dış ilişkiler.....	293
Hükûmet içinde sıkıntılar ve derinleşen iktisadi bunalım.....	294
Artan şiddet olayları, cinayetler ve tepkiler.....	295
Sivas olayları.....	296
Bahçelievler katliamı.....	297
HAMİT FENDOĞLU.....	297
1978'de üniversite hocalarına yönelik saldırılar ve cinayetler.....	298
Maraş katliamı.....	299
Abdi İpekçi cinayeti.....	300

<i>Hükûmette iktidar kaybının başlaması: İstifaya doğru</i>	301
POLİTİK SINEMANIN YÜKSELİŞİ	304
<i>Sol hareket bölünüyor</i>	305
ARABESK MÜZİĞİN YÜKSELİŞİ	306
1979 ara seçimi ve Demirel azınlık hükûmeti	307
5 Kasım 1979 CHP Olağanüstü Kurultayı	308
FİKRİ SÖNMEZ ("TERZİ FİKRİ")	310
24 Ocak kararları	310
Sıkıyönetim uygulamaları ve 12 Eylül'e gidiş	311
1960-1980 DÖNEMİNDE SANAYİLEŞMENİN YENİ YÖNÜ: TARIMCI KASABALARDAN SANAYİ KENTLERİNE	312
TARİŞ direnişi	313
Çorum olayları	315
Nihat Erim suikastı	316
Darbeye doğru Kürt solu ve "Apocular"	316
Cumhurbaşkanlığı seçiminin gölgesinde sıcak yaz ve 12 Eylül darbesi	317
TURİZM: TÜRKLER SAHİLLERE İNİYOR!	318

İKİNCİ KISIM

1980-2013

BİRİNCİ BÖLÜM

12 EYLÜL DARBESİ VE KÖKLÜ RESTORASYON SÜRECİ (1980-1983)	325
Askerî rejim siyasete 'dur' diyor	325
KENAN EVREN	330
Bir restorasyon projesi olarak 12 Eylül Atatürkçülüğü	340

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE KABUK DEĞİŞTİRİRKEN: "ÖNCE İKTİSAT SONRA SİYASET" (1983-1991)	345
1983-1987: Düşük yoğunluklu demokrasi veya siyaset	345
TURGUT ÖZAL	350
Özal'ın yeni sağı: Orta sınıflar, piyasa ve popüler kültür	362
SİYASAL VE TOPLUMSAL GÜNDEMİN ÇEŞİTLENMESİ: SİVİL TOPLUMUN KEŞFİ	366
TÜRKİYE ÇEVRE HAREKETİYLE TANIŞIYOR	369
1987-1991: ANAP'ın gerileyişi ve Özal'ın cumhurbaşkanlığı	370
MESUT YILMAZ	378

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MERKEZ ÇÖZÜLÜRKEN: İKTİSADİ, POLİTİK VE KÜLTÜREL KRİZ (1991-1994)	383
DYP-SHP koalisyonu: Büyük uzlaşmanın iyimserliğinden hayalkırıklığına	383
ERDAL İNÖNÜ.....	386
TANSU ÇİLLER.....	389
<i>I. Tansu Çiller Hükümeti</i>	390
1990'ların şiddet sarmalı ve Kürt sorunu	393
<i>Aleviler, Sivas katliamı ve Gazi olayları</i>	399
İslâm adına şiddet.....	401
İNSAN HAKLARI MÜCADELESİ.....	401
Çiller ve iktisadi kriz.....	402
SHP'nin gerileyişi	403
Sendikal alanda yeniden toparlanma arayışları	406

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL İSLÂM'IN KISA BAHARI (1994-1997)	411
Refah Partisi'nin yükselişi: Varoşlardan "merkez"e doğru İslâmcılığın ayak sesleri	411
TÜRBAN MESELESİ.....	418
Refahyol koalisyonu	424

BEŞİNCİ BÖLÜM

"28 ŞUBAT" TAN ZAYIF KOALİSYONLARA (1997-2002)	431
28 Şubat süreci: Sancılı restorasyon	431
<i>ANASOL-D koalisyonu</i>	435
SÜLEYMAN DEMİREL'İN CUMHURBAŞKANLIĞI.....	436
GÖRSEL MEDYANIN GİDEREK ARTAN TOPLUMSAL ETKİSİ VE "İMAJ SİYASETİ" NİN YÜKSELİŞİ.....	438
YENİ YAŞAM ALANLARI VE KÜLTÜRÜYLE ÖZERKLEŞEN TÜRKİYE BURJUVAZİSİ.....	439
1980 SONRASI FEMİNİST HAREKET.....	441
<i>DSP-MHP-ANAP koalisyonu</i>	447
DSP VE ECEVİT'İN YENİDEN DOĞUŞU.....	450
<i>Devlet Bahçeli liderliğinde MHP</i>	450
<i>Uyum paketleri</i>	454
<i>Yeni cumhurbaşkanının seçimi</i>	454
AHMET NECDET SEZER.....	456

SİYASAL DEPREM VE AB EKSENLİ YENİDEN YAPILANMA (2002-)	459
3 Kasım 2002 seçimlerine doğru sular yeniden ısınırken	459
AKP: Erdoğan'ın önlenemeyen karizması ve yenileşme arayışı	461
RECEP TAYYİP ERDOĞAN.....	468
AB eksenli yeniden yapılanma	471
Bürokratik vesayet sonlanırken yeni Türkiye'yi anlamak:	
Çoğunlukçu otoriterlik mi vesayet-sonrası demokratik Türkiye mi?	477
ABDULLAH GÜL.....	481
FETHULLAH GÜLEN VE CEMAATİ.....	488
ERGENEKON'DAN BALYOZ EYLEM PLANI'NA:	
DARBEYLE MÜCADELEDEN HUKUKUN SİYASALLAŞMASINA.....	494
EKLER	497
EK 1: 1960 KURUCU MECLİS ÜYELERİ.....	499
EK 2: "YÖN BİLDİRİSİ".....	508
EK 3: "THKO BİLDİRİSİ".....	513
EK 4: 1961-1980 DÖNEMİNDE ENFLASYON ORANLARI.....	514
EK 5: 1970-1979 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'NİN DIŞ BORÇ YÜKÜ.....	515
EK 6: 1960-1980 DÖNEMİNDE YAŞANAN DEPREMLER.....	516
EK 7: 1960-1980 DÖNEMİNDE HÜKÜMETLER.....	517
EK 8: 12 EYLÜL DARBESİ: MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ'NİN 1 NUMARALI BİLDİRİSİ.....	518
EK 9: 28 ŞUBAT KARARLARI.....	519
EK 10: EN SON 31 EKİM 1997'DEKİ MGK'DA DEĞİŞTİRİLEN MİLLİ GÜVENLİK SİYASET BELGESİ'NİN (MGSB) BASINA YANSIYAN MADDELERİ.....	521
EK 11: FAZİLET PARTİSİ'NİN KAPATILMASI İSTEMİYLE YARGITAY CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI'NCA ANAYASA MAHKEMESİ'NE AÇILAN DAVANIN İDDİANAMESİNDEN BÖLÜMLER (7 MAYIS 1999).....	522
EK 12: BAŞBAKAN ECEVİT'İN İRTİCA İLE MÜCADELE GENELGESİ (22.7.1999).....	524
EK 13: MGK KANUNU'NDA DEĞİŞİKLİK.....	526
EK 14: TÜSİAD'IN GAZETELERDE YAYINLANAN İLANI (29 MAYIS 2002).....	527
EK 15: AB KOMİSYONU'NUN KATILIM MÜZAKERELERİNİN BAŞLAMASINI TAVSİYE ETTİĞİ 6 EKİM 2004 TARİHLİ TÜRKİYE RAPORU'NDAN BÖLÜMLER.....	529
EK 16: GENELKURMAY BASIN AÇIKLAMASI: YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU VE YÜKSEKÖĞRETİM PERSONEL KANUNU'NDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASI HAKKINDAKİ YASA TASARISI İLE İLGİLİ AÇIKLAMA (6 MAYIS 2004).....	531
EK 17: 27 NİSAN 2007'DE GENELKURMAY BAŞKANLIĞI İNTERNET SİTESİNDE YAYIMLANAN VE "E-MUHTIRA" OLARAK BİLİNEBİLİR AÇIKLAMA.....	533
KAYNAKÇA	535
DİZİN	541

GİRİŞ: TÜRKİYE TARİHİNİN SON 50 YILI

Modern Türkiye tarihi iki büyük paradigmatik dönemle ayrılır: Tanzimat ile Cumhuriyet ilk ayrımı teşkil ederken, Cumhuriyet dönemi yekpare bir bütün olarak diğer aksı oluşturur. Her iki dönemleştirmenin bir de alt dönemleri ortaya çıkar. Tanzimat ve Cumhuriyet dönemi içinde hem II. Meşrutiyet hem de İttihat ve Terakki birer önemli alt dönem olarak yer alır. Diğer yanda ise Tek Parti iktidarı ve çok partili hayat ana aksı ikiye bölen alt dönemlendirmeler olarak karşımıza çıkar. Kimi zaman alt bölümlerin asal ayrımlardan daha fazla öne çıktığı, tarih yazımı yöntemini belirlediği hatta teleolojik bir bakışın belirleyici olduğu da söylenebilir. Belki de bu nedenle, yukarıda değinilen algıya farklı bir tarih yazımı yöntemi ve tarihsel değerlendirmenin bu yöneme bağlılığıyla müdahale eden Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* kitabında, Tanzimat'tan 1950'ye kadarki dönemi *adeta* tek bir hat üzerinde inceler – kitabın kendi tasnifi 1908 ve 1950 arasında bir blok olarak ele alır. Zürcher'in müdahalesi, modern Türkiye tarihinin, tarih disiplini ve bu disipline ait yöntemlerle ve ayrıca tarihsel sosyolojinin nimetleriyle ele alınabilmesi için bir işaret fişeği görevi görmüştür. Elbette etkisi gayet açık olmakla beraber Zürcher'in eserinden sonra ortaya çıkan pek çok mikro ve makro tarih araştırması da Türkiye tarihine dair tarih yazımı anlayışını değiştirmiş, deyim yerindeyse tarih yazımının evrensel kriterlerine, tarih disiplininin gereklerine uygun modern Türkiye tarih yazımı konvansiyonunun oluşmasına katkıda bulunmuştur.¹ Ancak kabul etmek gerekir ki, Os-

1 Konvansiyondan kasıt olgu, belge, bağlam, teori ve tarih yazımı arasında kurulması gereken, sadece yerel ölçekte değil, uluslararası düzeyde de sınanabilecek kaynak aktarımı ve tartışmanın yapılabilmesidir; farklı kaynaklarla tartışmaya girebilecek, kavramsal çerçeve kabulü ve arşiv

manlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılı ve Cumhuriyet'in kuruluş yılları halen mikro tarihle makro tarihin gergin sarkacında ele alınmaya devam etmektedir. Tarih yazımı yönteminin disipliner bir konvansiyona uymasının yanı sıra, bahis konusu her iki dönemin yüklü olduğu –ideolojik, politik, ekonomik, toplumsal, kültürel– meseleler, üzerinde ancak son on, on beş yıldır mutabakat sağlanabilmiş bir tarih yazımı konvansiyonuna göre tekrar tekrar ele alınmak ve yazılmak zorundadır. Dolayısıyla modern Türkiye tarihi üzerine yapılan çalışmalar, mevcut durumda ancak 1950'lere varabilmektedir. Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ve iktidardan uzaklaştırılması dahi yukarıda bahsettiğimiz türden bir ortak tarih yazımı konvansiyonuna göre henüz mümkün görünmemektedir. Bunun en önemli nedeni, dönem üzerindeki ideolojik ve teleolojik yük ve bu yüke göre tarih yazımı “teorileri”nin dolaşımında olmasıdır: haklı failler, haksız aktörler ve duygusal yönü muazzam bir biçimde değerlendirmelerin önüne geçen, tarihçinin karşısında mesafelenemediği hatıralar dönem hakkındaki tarih yazımını akamete uğratmaktadır.

27 Mayıs sonrası dönem de yukarıda değinilen problemlerden bağışık değildir. Ancak tarih yazımı yöntemlerindeki soruna ek bir problemin daha varlığı, 1960'tan günümüze Türkiye tarihini iyice silikleştirmektedir, o da yaklaşık 50 yıllık bir dönemin tarihinin henüz bütünsel bir biçimde hiç yazılmamış olmasıdır. 1960'tan günümüze uzanan süreçte sol hareket ve partilerin, işçi hareketleri ve sendikaların tarihlerine ulaşmak, bunları okumak, Türkiye tarihinin son 50 yıllık bölümüne bu pencereden bakmak elbette mümkündür – teslim etmek gerekir ki, Türkiye’de kendi tarihini yazıya geçirebilmiş, –hâlâ var olan bazı sorunlarına rağmen– tarih yazımının gereklerini de yerine getirerek oldukça kapsamlı bir tarihsel döküm ortaya koyabilmiş yegâne siyasi hareket, sosyalist harekettir. Ancak burada tarih yazımı açısından sorun teşkil eden mesele, yazılan parti/hareket tarihlerinin dönemin bir yüzüne odaklanırken diğer yüzleri ya ele aldıkları konuya tabi saymaları ya da çerçeve dışında bırakmalarıdır. Bir parti, hareket ya da kurumun tarihine odaklanıldığında genel bir çerçeve ile yetinilmesi ve ele alınan “kurum”un tarihine odaklanılmasından daha doğal bir şey olamaz; o “kurumu” bir ülke tarihinin tüm ayrıntılarıyla ilişkiye sokacak bir bakış açısının ve tarihsel dökümün maddi sınırları olduğunu kabul etmek gerekir. Bu kitapta yapılmaya çalışılan bu tür bir genel çerçevenin kurulabilmesine katkıda bulunmaktadır.

* ✨ *

1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi ele aldığı konuyu iki alt dönemde inceliyor. Öncelikle çok partili dönemin ilk askerî darbesiyle başlayarak bu dar-

kullanımı standartlarına uyan, –soğuk ama anlaşılır ifadesiyle– bilimsel inceleme şartlarını haiz araştırmalar kastedilmektedir.

be neticesinde ortaya çıkan siyasi sistemi ele alıyor. Ortaya çıkan yeni anayasa, anayasaya bağlı olarak ilk defa kullanılmaya başlanan bürokratik kurumlar, “milli güvenlik algısı”nın siyasi sistemin özü olarak legal ve meşru bir hukuki çerçeveye kavuşturulması bu dönemin ilk icraatları olarak inceleniyor. DP mirasçısı partilerin kurulması, bunların sistem içine alınması (bu merhalede ortaya çıkan darbeci itiraz ve eleştiriler), 1960-1970 döneminin asıl çerçevesini oluşturuyor. Bu çerçeveye ilave olan ve meşruiyetini ilk defa anayasaya dayandıran sol muhalefet parti ve hareketlerin biçimlenmesi de ayrıntılı bir şekilde bu alt bölümde inceleniyor – farkları, aralarındaki tartışmalar, ideolojik ayrımlar ayrı ayrı gösteriliyor. Elbette sağ partilerin DP sonrası var olma mücadele ve yeni toplumsal zemin kazanma süreçleri de etrafı bir şekilde analiz ediliyor.

1970’ler ise “ağır” politik tartışma ve ayrışmaların sarmalında bambaşka bir siyasal mobilizasyon döneminin zemini olarak tartışılıyor. Sol hareket ve partilerin toplumsal meşruiyeti, örgütlenme ve mücadele perspektifleri, sendikalaşma ve sendikal mücadelelerin toplumsal, iktisadi ve siyasal yansımaları bu bölümün asıl zeminini oluşturuyor. Yükselen siyasal şiddet ve siyasal sistemin kendisini sıkışmış bulduğu noktaları ve demokratik bir açılım yerine sıkıyönetim tedbirleriyle aşılmaya çalışılan krizleri ortak bir değerlendirme potasında ele alıyor. Solun yükselişine karşı, Soğuk Savaş döneminin ideolojik koşullanmalarından da beslenen, aşırı sağ hareketin Türkiye’deki gelişimi de yine bu bölümün dikkatle ele aldığı noktalardan birisini teşkil ediyor. MC iktidarlarının istisnailikten ziyade genel bir yerleşiklik kazandığı, Türk sağının ideolojik köklerine uyaklı performansları da ayrıntılı bir şekilde bu bölümde ortaya konuyor.

Türkiye tarihinin yakın dönemi sayılan ancak üzerinde ancak dağınık ve anekdotlara dayalı bilgiye sahip olunan 1980 dönemiyle kitabın ikinci bölümü başlıyor. Bu bölümde hem darbenin ideolojik yönelimi hem de ortaya çıkardığı “ideolojik” kurumlar etrafı bir biçimde analiz ediliyor. Siyasal yapıyı kendi suretinde yeniden kuran darbe Anayasası ve siyasal kurum ve partilerin ortaya çıkış süreçleri özellikle ele alınıyor. 24 Ocak kararlarının belirlediği iktisadi çerçeveye uygun bir “yeni” iktisadi düzenin kuruluş çalışmaları MGK güdümündeki bir siyasi yapının biçimlenişi ile eş zamanlı olarak tahlil ediliyor. 1980 darbesi ertesinde ortaya çıkan yeni siyasi parti ve hareketlerin, Türkiye tarihinin otantik gelenekleri ile ilişkisi incelenirken bir yandan yeni siyasi hareketlerin özellikleri ortaya konuluyor. Militarizmin ve milliyetçiliğin asal zemini teşkil ettiği, yoğun siyasi baskı politikaları ile “liberal” rıza mekanizmalarının içi içeliği bu bölümün özellikle ele aldığı noktalar olarak beliriyor. 1990’lar ise militarizm ve milliyetçiliğin Kürt sorunu karşısında “revize edilen” bir üst biçiminin tüm demokratik hak ve taleplere şedit

bir red cephesi kurarak nasıl katı cevaplar ürettiğinin göstergesi gelişmelerle inceleniyor. Kürt sorununun tarihsel uzamı içinde Türkiye siyasetini nasıl biçimlendirdiği, siyasal İslamın yükselişi, iktisadi kriz ve çatışmalı siyasi ortamın toplumsal hayatı nasıl etkilediği bu kısmın özellikle ele aldığı başlıklar olarak öne çıkıyor. Bu bölüm özellikle, siyasal merkezin milliyetçiliğin çekim gücüne kapılarak, milliyetçiliği merkeze çekmek yerine nasıl ona tabi hale geldiğini kapsamlı bir şekilde analiz ediyor.

2000'lerden günümüze uzanan bölüm, kendisini siyasal alanın dışına itilmişlik mağduriyeti ile tanımlayıp, bu mazlumluk söyleminin üzerinden güç devşirirken bir yandan da "çevre"nin siyasal taleplerinin "merkez"e taşıyıcısı rolünü uluslararası kapitalist sistemin isterlerine göre yeniden şekillendiren bir siyasal geleneğin iktidar dönemini ele alıyor. Muhalefet hareketlerinin bu iktidar yapısı karşısındaki rolleri ve dönüşümleri kadar iktidarın tarihsel kökenleri ve kendisini dönüştürdüğü noktaları da hassasiyetle inceliyor.

Metnin kurgusuna dair belirtilmesi gereken bazı noktalara da dikkat çekmek gerekiyor. Yukarıda değindiğimiz üzere kitabın her bölümünü adeta ayrı ayrı belirleyen darbe, militarizm, sol, milliyetçilik, Kürt meselesi ve siyasal İslam gibi belirleyici başlıkların yanı sıra, kitapta 1960-2014 arasındaki yaşanan siyasi, iktisadi, toplumsal ve kültürel dönüşümlere, önemli eşiklere de yer veriliyor. Çeşitli kurum, tartışma ya da çatışmaların ortaya çıktığı tarihsel dönemeçlere özellikle işaret ediliyor; olayların tarafları, öne çıkan aktörler resmi tamamlamak üzere sahnedeki yerlerini alıyorlar. Gazete, dergi arşivleri, günlük gazeteler, anılar, kurumsal tarihler ve dönemin ayrıntılarına açıklık getirebilecek araştırmalar metinde kutular olarak yer alıyor ve ayrı ayrı okunabilecek birer referans oluşturuyor. Olay, kişi, kurum ya da bir dönemin özellikli bir veçhesine işaret eden bu kutular, okuyucu dönemin ayrıntılarını daha rahat görebilsin ümidiyle ve her kutu kapsayıcı olmak iddiası taşımamakla beraber, ele alınan noktanın özelliklerini ayrıca gösterebilmek amacıyla fotoğraflarla beraber metne eklendi. Tarih yazımında birer referans ve araştırma kaynağı olarak sunulan dipnotlar konusunda ise şöyle bir yol izlendi: Metinde belirli noktalarda, yalnızca o konuya odaklanan kaynaklar dipnotlarla belirtildi, yararlanılan asıl kaynaklara metnin sonundaki kaynakçada yer verildi. Dipnot kullanımı, metnin akıcılığının, metne eklenen kutuların ve bazı sayısal verileri derleyen tabloların çeşitliliği karşısında okuyucunun rahat bir okuma yapması öncelikle tercih edildiği için sınırlı tutuldu.

Elimizdeki eser, çok partili siyasi hayata geçilmesiyle ya da iki partili sistemin kuruluşuyla, özetle Demokrat Parti'yle başlatılabılırdi. Ancak yazarlar, özgün bir karakter taşıdığını düşündükleri Demokrat Parti'nin ve bu dönemin tarihinin, bu metin için kaleme alınacak bir alt dönem tarihinden daha kapsamlı bir incelemeyi hak ettiğini düşünüyorlar. İkinci Dünya Savaşı erte-

sinde ortaya çıkan yeni ulusal ve uluslararası siyasi sisteme odaklanmadan, siyasi partilerin programlarının ve icraatlarının, Türkiye'nin dönem itibarıyla devrıldığı "özgün" gerginlik ve çatışma alanlarının, Soğuk Savaş'ın başlangıcının, Soğuk Savaş "kuran" ülkelerin siyasal pozisyonlarının ayrıntılı tahlili yapılmadan Demokrat Parti iktidarının ve dönemin tarihinin etraflıca işlenmesinin mümkün olmadığı fikrini taşıyorlar.² Bu nedenle Demokrat Parti'yi kuran kadrolarla tarihsel CHP arasındaki gerginliği, modern siyasetin alanına ve dolayısıyla muhalefeti partili siyasete "aktaran" bir kesintiye de işaret eden darbe, kitabın açılışını oluşturuyor. 1960 darbesi ve 1961 Anayasası, Babıali baskınından beri "unutulan" (belki de "uyutulan") militer, paramiliter müdahale pratiğinin canlandığı, Türkiye'nin de Soğuk Savaş koşullarında NATO'nun Akdeniz Avrupası siyasetine uyarlandığı, sınıf çatışmalarının siyasi alanı etkilediği ve bu etkilere göre yeni politikaların devreye girdiği bir dönem olması nedeniyle, bir manada Türkiye tarihinde İttihat ve Terakki'ye içrek çatışmaların dekompoze olarak "modern" siyasete aktarıldığı bir dönemi ifade ettiği için kitabın başlangıç noktası olarak tercih edilmiştir.

Bu kitabın ortaya çıkışında hacimli bir külliyyatın varlığı kadar, o yıllarda yaşananlardan arta kalan deneyimler de önemli rol oynadı. Zira pek çok döneme ait tarih metinlerinden farklı olarak, bu kitaba konu olan olaylar, kişiler ve kurumlar büyük ölçüde bizim çağdaşlarımız... Dolayısıyla bu dönemin "tarih"i, aynı zamanda bir deneyimler, gözlemler tarihidir ve bu çerçevede bizim "önemli gördüklerimiz" in "belirleyici saydıklarımız" in tarihi oluyor. Başta değinilen kaygı ve çabalar esas olmak kaydıyla, bu bakımdan bizim kaleme aldığımız metin, tarih yazıcılığı bakımından önemli avantajlar sağlayabilecek bir yazma ve görme biçimi imkânını kullanmaktadır.

Kitabın ortaya çıkmasında bizleri teşvik ve ikna eden Kerem Ünüvar'ın payı büyük... Bu nedenle kendisine büyük bir teşekkür borçluyuz.

---

2 Demokrat Parti'nin sadece kuruluş ve gelişme sürecine dair ayrıntılar dahi bahis konusu çerçevenin genişliğini ortaya koymaktadır. bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları, Cilt 1: İkinci Parti*, 2010; *Cilt 2: İktidar ve Demokratlar*, 2012; *Cilt 3: Rejim Krizi*, 2013, İletişim Yayınları.

Demokrat Parti üzerine yazılmış üç önemli eser Cem Eroğlu, *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Yayınları, 2003 (Birinci Baskı, 1970); Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Tarihi (1946-1960)*, Phoenix Yayınları, 2004; Tanel Demirel, *Türkiye'nin Uzun On Yılı – Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2011. Sayılan eserler çeşitli açılardan Demokrat Parti'nin kuruluşunu, iktidar sürecini ve darbe dönemini ele almaktadır. Bu eserlere ilave edilebilecek pek çok anı da mevcuttur. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi dönemin tarihinin yazılması hususunda mutabakata varılmış bir tarih yazımı konvansiyonu söz konusu değildir. Demokrat Parti'nin karşı-devrim cephesini temsil etmesinden, Menderes'in bir kurtarıcı olduğuna dair geniş bir anlatı çerçevesine uyarlanan "tarih"ler mevcuttur. Hatta 27 Mayıs darbesinin niteliği dahi, Türkiye siyasetinde konumlanılan pozisyonları bugün dahi belirlemektedir.

BİRİNCİ KISIM

**1960-1980:
Darbeler Çağı**

OLAĞANÜSTÜ REJİM DÖNEMİ VE OLAĞAN SİYASAL HAYATA GEÇİŞ (1960-1965)

1960 Darbesi'ne doğru: Cuntalar ve hazırlıklar

10 yıllık Demokrat Parti iktidarı 27 Mayıs 1960'ta bir askerî darbeye sona erdi, ancak darbenin hazırlıkları çok önce başlamıştı. 1950'li yıllarda ordu içinde çeşitli cuntalar kurulmuştu. Yurda dağılmış çeşitli birliklerde, birbirinden bağımsız ya da birbiriyle yer yer irtibatlı çeşitli gruplar, Demokrat Parti'yi iktidardan alaşağı edecek bir darbenin hazırlıklarına girişmişlerdi. Bu cuntalar arasında başını Cemal Madanoğlu'nun ve Talât Aydemir'in çektiği gruplar, ciddi hazırlıkları ve diğer garnizonları da etkilemeleri bakımından dikkat çekmekteydi. 1960 yılının Nisan ve Mayıs aylarında darbecilere harekete geçme fırsatı verecek bazı olaylar yaşandı. Nisan ayının başlarında CHP lideri İnönü, Kayseri'ye giderken Himmetdede istasyonunda saatlerce durdurulmuş, Kayseri'ye sokulmak istenmemiş, İncesu'da da saldırıya uğramıştı. 18 Nisan'da Meclis'te üyelerinin tümü DP'lilerden oluşan ve mahkeme yetkileriyle donatılmış Tahkikat Komisyonu kuruldu. Bu, bir baskı rejiminin kurulması olarak yorumlandı. 27 Nisan'da Meclis'te bu komisyona yeni ve olağanüstü yetkiler tanıyan bir kanun geçirildi. Yükselen bu gerilim koşullarında, Kuvvet Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel'i başa geçmesi için önceden ikna eden ve o sıralar Kara Kuvvetleri Lojistik Başkanı olan Tümgeneral Cemal Madanoğlu'na bağlı grup 25 Mayıs günü harekete geçme kararı aldı. 26 Mayıs 1960 gecesi, darbeci grup harekât merkezi ve karargâh olarak kullanacakları Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı binasında (şimdiki Stratejik Etüd ve Askerî Tarih Başkanlığı binası) toplandı. İhtilâl süresince TBMM binasının karşısındaki bu bina, önce "Örfî İdare (Sıkıyönetim) Kumandanlığı" binası, son-

ra “Ankara Kumandanlığı” olacaktır. Öncelikle önemli kişi ve dairelerin telefonları kesildi. 27 Mayıs 1960 gününün ilk saatlerinde Kara Harp Okulu öğrencileri ve komandolar Ankara’nın kritik mevkiilerini işgal etmek üzere sevk edildiler. Böylelikle darbe hareketi başlamış oluyordu. Karşı bir hareketin önüne geçmek için Ankara’da bulunan 28. Tümen Komutanı Tümgeneral Selahattin Kaplan’ın, Zırhlı Eğitim Merkezi Komutanı Tuğgeneral Yusuf Demirağ’ın, 43. Süvari Alay Komutanı Yarbay Reşit Çölok’un, Tank Taburu Komutanı Binbaşı Hakkı Bozkaya’nın darbenin yanına çekilmesi veya aksi halde etkisiz hale getirilmesi gerekiyordu. 27 Mayıs sabaha karşı saat 3.15’te darbeye katılan piyade kıtaları ile süvariler, 3.30’da ise tanklar harekete geçti. Birlikler kısa sürede şehre hâkim oldular ve ilkin karşı koyma potansiyeli olan komutanlardan başlayarak tutuklamalara giriştiler.

Darbe ve ilk gelişmeler

27 Mayıs sabahı yönetime el konulmuş ve pek çok tutuklama yapılarak tutuklananlar peyderpey Kara Harp Okulu’na getirilmeye başlanmıştı. Milletvekilleri ve hükümet üyelerinin yanı sıra, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Rüşdü Erdelhun da bulunmaktaydı. Ankara dışında da çeşitli garnizonlarda darbeci subayların kontrol ettiği birlikler seferber edilmişti. Örneğin Konya’daki 2. Ordu Komutanı Orgeneral Suat Kuyaş da tutuklananlar arasındaydı. Sabahın erken saatlerinde önce İstanbul Radyosu işgal edildi. “İhtilâl bildirisi”ni sabah 4.30 sularında, bir bölük asker nezaretinde zorla Ankara Radyosu’na giren Albay Alparslan Türkeş okudu. Bildiri şöyleydi:

Sevgili Vatandaşlar,

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hâdiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır. Bu hareketle, silâhlı kuvvetlerimiz partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiç bir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdareimiz hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkâr bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir.

Bütün vatandaşların partiler üstünde, aynı milletin, aynı soydan gelme evlâtları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle

Cemal Gürsel darbe öncesinde hareketin başına geçmeyi kabul etmişse de, 3 Mayıs'ta görevinden ayrılarak son anda İzmir'e gitmiş ve bu durum ihtilâlcı subayları endişelendirmişti. Ancak İzmir'deki ikinci ikna girişimi başarılı oldu ve Gürsel liderlik teklifine uyarak 27 Mayıs gününün öğle saatlerinde Ankara'ya geldi.

ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve millî varlığımızın selâmeti için zaruri görülmektedir.

Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk silâhlı kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsî emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün "yurtta sulh, cihanda sulh" prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıqız. NATO'ya ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız.

Tekrar ediyoruz, düşüncelerimiz "yurtta sulh, cihanda sulh" dur.

Bu bildiriye hareketin tarafsızlığı, hiçbir parti ve gruba karşı yapılmadığı, hareketin hukuka bağlılığı ve bütün işlemlerin hukuk dahilinde yapılacağı vurgulanıyordu. Ancak gelişmeler bu yönde olmayacaktı. Hareket, doğrudan doğruya DP'yi hedef almıştı ve ülkenin her yerinde DP teşkilâtlarında görev almış pek çok kişi tutuklanacak; DP'ye yakın sayılan memurlar görevden alınacak ya da sürüleceklerdi. Bu süreçte kapatılan tek parti de DP idi. Diğer partiler faaliyetlerine devam ettiler. Üstelik Yassıada Mahkemele-

ri gibi olağanüstü bir yargılama kurularak, çok tartışılan mahkûmiyetler tecelli edecekti. Çok kısa bir süre içinde seçimlere gidileceği ve seçimler sonucunda iktidarın halkın teveccühü ne tarafa yönelirse ona teslim edileceği taahhüt edildiği halde, seçimlere gitmekte ayak direnecek, hatta uzun süreli bir cunta yönetimi lehinde kulisler yapılacak ve DP çizgisinin iktidarına engel olacak birtakım önlemler alınarak parlamento vesayet altında tutulacaktı. Bu bildiriden akılda kalan en önemli vurgu, “NATO’ya ve CENTO’ya bağlı kalınacağı” vurgusuydu. Bu vurgunun, özellikle ABD’ye hareketin Batı kampına karşıt bir hareket olmadığı yönünde güven vermek amacıyla bilirdiye eklendiği açıktır.

27 Mayıs günü tutuklamalar sürerken Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı Komutanı, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar’ı derhal gözetim altına almıştı. O sıralarda Meclis Başkanı Refik Koraltan ve İçişleri Bakanı Namık Gedik başta olmak üzere, Ankara’da bulunan bakanlar ve Demokrat Parti’li milletvekilleri birer birer evlerinden alınarak, Cumhurbaşkanı ile birlikte Kara Harp Okulu’na kapatıldılar. Başbakan Adnan Menderes, o sırada Eskişehir’de bulunuyordu. Başbakan darbe haberini sabahın erken saatlerinde almış ve otomobille Kütahya yönüne doğru hareket etmişti. Ancak Eskişehir’de bulunan I. Hava Üs Komutanı Tuğgeneral Turgan tarafından Menderes’in konumu tespit edildi. Derhal Kütahya’daki Hava Er Eğitim Tugay’ının Komutanı Albay Süleyman Demet arandı ve Menderes Kütahya yolunda Keşif Taburu Komutanı Binbaşı Agasi Şen tarafından tutuklandı. 12 Mart müdahalesi sırasında Hava Kuvvetleri Komutanı olan ve o sırada Eskişehir Hava Üssü’nde 11. Uçuş Filosu Komutanı olan Binbaşı Muhsin Batur bir askerî uçakla başbakanı Kütahya’dan teslim aldı ve kendi nezaretinde –Eskişehir’den üs komutanının da uçağa katılımıyla– yine bir askerî uçakla Ankara’ya sevk edilmesine nezaret etti. Böylelikle siyasal iktidarın bütün önemli unsurları kontrol altına alınmış ve darbe ilk hamlesini başarıyla icra etmiş oluyordu.

3 Mayıs 1960 tarihinde izinli olarak Kuvvet Komutanlığından ayrılan ve emekliliğe hazırlanan Orgeneral Cemal Gürsel, o sırada bulunduğu İzmir’den Ankara’ya getirtildi. Cemal Gürsel darbe öncesinde hareketin başına geçmeyi kabul etmişse de, 3 Mayıs’ta görevinden ayrılarak son anda İzmir’e gitmiş ve bu durum ihtilâlcı subayları endişelendirmişti. Ancak İzmir’deki ikinci ikna girişimi başarılı oldu ve Gürsel liderlik teklifine uyarak 27 Mayıs gününün öğle saatlerinde Ankara’ya geldi. Sonradan darbeye katılanların da darbe girişiminin sağlığı bakımından kuşkuları vardır. Örneğin o sırada Kara Harp Okulu Komutanı olan Tuğgeneral Sıtkı Ulay, hava kuvvetlerinin darbeye desteğini anlamak için evinin üzerinde birkaç uçak uçuşulmasını bile talep eder ve jetleri gördükten sonra ikna olarak hazırlıklara katılır.

28 Mayıs günü, darbenin hukukî altyapısını hazırlamak üzere İstanbul'dan önceki iktidara muhalif bazı hukuk profesörleri uçakla Ankara'ya getirildi ve derhal bir "Bilim Heyeti" teşkil edilerek onlardan "Anayasa Komisyonu Raporu" hazırlamaları istendi. Böylelikle müstakbel rejimin hukukî altyapısını oluşturacak hukuk komisyonu kendiliğinden kurulmuş oluyordu. Raporda DP iktidarının meşruiyetini kaybettiği bildirilerek darbenin meşruiyeti kuruluyordu. Rapora göre müdahale "âdi ve siyâsî bir hükümet darbesi" değildi. Kamu hizmeti fikrini yitiren ve kamu haklarını korumaktan uzaklaşan idare şahsî nüfuz ve ihtiraslarla zümre çıkarlarını temsil etmekteydi. Komisyonun başkanlığına o sıralarda İstanbul Üniversitesi Rektörü olan idare hukuku profesörü Sıddık Sami Onar getirildi. Komisyonun İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mensuplarından oluşan diğer üyeleri arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı ceza hukukçusu Prof. Dr. Naci Şensoy, medenî hukukçu Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, anayasa hukukçusu Prof. Dr. Hüseyin Naili Kubalı, idare hukukçusu Prof. Dr. Ragıp Sarıca, anayasa hukukçusu Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya ve idare hukukçusu Doç. Dr. İsmet Giritli bulunuyordu. Bu hukukçu grup, darbeci subayları sadece DP ileri gelenlerini değil, aynı zamanda milletvekillerini de tutuklamaları gerektiğine ikna etti. Onlara göre "Anayasa'yı ihlâl etmiş olan" bu milletvekillerinin hepsi tutuklanmazsa ihtilâlin meşruiyeti tehlikeye girecekti. Aynı hukukçular bir "ihtilâl komitesi" kurulmasını ve idarenin bu komite eliyle yürütülmesini de tavsiye etmişlerdi. Bu hukukçular kurulu, evrensel hukuk ilkelerini boşa çıkaracak bir "olağanüstü koşullar" manzarası çizerek, bu manzaraya uygun bir olağanüstü yargılama ve yürütme sürecinin çerçevesini çizdiler. Bu sürecin en önemli öğeleri, yargılamaların doğal mecrası olan "Yüce Divan" yerine kurulacak özel bir mahkemede ("Yüksek Adalet Divanı") yapılması ve kanunların geriye işlemeziği ilkesinin ortadan kaldırılmasıyla Millî Birlik Komitesi tarafından çıkarılan kanunlarda belirlenen hükümlerin eski eylemlere uygulanabilir hale getirilmesidir. O zamanın Millî Birlik Komitesi üyelerinin de tanıklık ettiği üzere, hukukçulardan oluşan komitenin dikkat çekici özelliği çok daha fazla "şiddet ve sürat" taraftarı olmaları ve ihtilâlcilerden Orhan Erkanlı'nın belirttiği gibi "meseleyi ihtilâl hukuku çerçevesi içinde mütalaa ederek klasik hukuku ihmal etmeye meyyal"¹ bulunmalarıdır. Bu hukuk komisyonuna Millî Birlik Komitesi tarafından iki ana görev verildi. Bu görevlerden birincisi 1924 Anayasası'nı kaldıran geçici bir anayasa hazırlanması, ikincisi de darbenin meşruiyetini kuracak bir "Anayasa Komisyonu Raporu" nun kaleme alınmasıdır. Bu arada bir de yargılamalara esas olacak iddianamenin ana unsurlarını tespit etmek

1 Orhan Erkanlı, *Askeri Demokrasi, 1960-1980: Orhan Erkanlı'nın Anıları*, Güneş, İstanbul, 1987, s. 136.

ANAYASA KOMİSYONU RAPORU

Bugün içinde bulunduğumuz durumu adî, siyasî bir hükûmet darbesi saymak doğru değildir. Devlet, hukuk, adalet, ahlâk, amme menfaati ve amme hizmeti fikrini temsil etmesi ve amme haklarını koruması gereken siyasî kudret maatteessüf aylardan, hatta senelerden beri bu mahiyetini kaybetmiş, şahsî nüfuz ve ihtiraslarla, zümre menfaatini temsil eden maddî bir kuvvet haline gelmiştir. Her şeyden evvel hukuka bağlı sosyal bir kuvvet olması lâzım gelen Devlet kudreti bu ihtiras ve nüfuzun tahakkuku vasıtası haline getirilmiştir. Bunun içindir ki, siyasî kudret asıl Devlet kudreti olan ordusu ile, adliyesi ve baroları ile vazifesine bağlılık göstermek isteyen memurları ile, üniversiteleri ile, umumî efkârın mümessili olan basın ve öteki sosyal müessese ve kuvvetleri ile her türlü mânevî bağlantısını kaybederek Devletin öz ve ana müesseselerine ve Türkiye'nin Dünya Devletler Camiasında medenî bir Devlet olarak lâyık olduğu yeri muhafaza etmesi bakımından olağanüstü değer ve ehemmiyette olan Atatürk İnkılâplarına karşı düşman durumuna düşmüştür. (...)

Hak ve hukukla, Devlet fikri ile hiçbir alâkası olmayan bu gibi hareketleri yaptıran bir zümre, artık sosyal bir müessese sayılamazdı... Bu vaka hükûmetin sosyal ve millî bir müessese olmaktan çıkarak şahsî bir nüfuz ve ihtiras aleti haline gelmiş bulunduğunu göstermektedir.

Meşruyet bakımından da durum aynıdır. Bir hükûmetin meşruyeti sadece menşesinde, yani iktidara gelişinde değil, iktidarda da kendisini bu mevkie getiren Anayasaya riayeti ve millet efkârı, ordu, kaza ve ilim müesseseleri gibi müesseselerle işbirliği yaparak hukuk nizamı içinde yaşaması ile ve devamı ile mümkündür. Halbuki hükûmet ve siyasî iktidar bir taraftan Anayasaya tamamen aykırı kanunlar çıkarmış ve bunlara dayanmak suretiyle Anayasayı ihlâl etmiştir. Kanunsuz icraatta bulunmuştur. Diğer taraftan, hükûmetin bir muvazene, bir sükûn ve huzur âmili olması gerektiği halde, hükûmet, Devlet müesseselerini, politik ve sosyal müesseseleri ve hatta bunların içinde yaşayan insanları birbirine düşürmek, halka ve dış âleme karşı bunları kötüliyerek bir anarşi âmili haline getirmek suretiyle meşruyetini de kaybetmiştir.

Milleti temsil etmesi gereken Büyük Millet Meclisi de siyasî iktidar tarafından hakiki bir teşriî organı olmaktan çıkarılarak şahıs ve zümre menfaatine hizmet eden bir parti grubu haline getirilmiş olmak suretiyle fiilen münfesi hale gelmiştir.

Böyle bir durum karşısında Devletin ordusu, idaresi ve her çeşit müesseseleri, kendilerine temel olacak Devlet fikrini temsil etmek vasfını ve adı geçen müesseseler arasında muvazene âmili olmak hüviyetini kaybetmiş ve böylece eski iktidar siyasî kudretini çoktan kaybetmiş bulunuyordu. İşte bugün ve bu sebeplerle Devlet müesseselerini, siyasî kudreti ve meşrû hükûmeti yeniden kurmak mecburiyeti hasıl olmuştur. Millî Birlik Komitesi hareketini, yani Devlet müessese ve kuvvetlerinin idareyi ele almasını bu mecburiyetin, yani Devlet nizamını bozan, halkı birbirine düşürerek anarşiye yol açan, sosyal müesseseleri işleyemez hale koyan ve bu müesseselerin dayandığı ahlâk temellerini yok etmeye çalışan fiilî bir durumu önleyerek meşrû ve sosyal nizamı tekrar kurmak ihtiyacının bir neticesi sayıyoruz.

Bu durum karşısında ilk olarak alınması gereken iki tedbir vardır:

Birincisi: Âme hizmetlerini gerçekleştirilmesi istenilen ve milletçe özlenen demokratik icaplara şimdiden uygun olarak yürütecek ve insan hak ve hürriyetlerini koruyacak, âme menfaatini gözetecek fiilî ve geçici bir hükûmet kurarak idareyi devam ettirmek.

İkincisi: Devletin ihlâl edilmiş ve işleyemez hale gelmiş Anayasası yerine bir Hukuk Devletinin gerçekleşmesini sağlayacak, Devlet organlarını kuracak ve sosyal müesseselerin hak ve adalet prensiplerine, demokrasi esaslarına dayanmasını temin edecek bir Anayasa hazırlamak, ayrıca milletin gerçek iradesinin izharına imkân verecek, bir çoğunluk istibdadına mani olarak siyasî kuvvetin soysuzlaşmasını önliyecek esaslar dahilinde bir seçim kanunu meydana getirmek. (...)

Müstakbel Anayasa'nın, hakikî hukuk Devleti fikrini gerçekleştirmesi, insan şeref ve haysiyetini, fert hak ve hürriyetlerini olduğu kadar sosyal hakları da teminat altına alması, Devlet organlarını, sosyal müesseselerini kuran ve koruyan bir muvazene âmili olması, kanunların Anayasaya uygunluğunu sağlayacak müesseselere yer vermesi, bunun için de iktidarı teşkil eden bir meclis çoğunluğunun, meşrû hak ve yetkilerini aşarak, yarının iktidarı olabilecek bir meclis azınlığını ezmemesi, demokrasinin en esaslı varlık şartı olan siyasî hayatı felce uğratmaması için gerekli bütün esasları ihtiva etmesi lâzımdır.

Bu prensipler üzerinde komisyon üyeleri kendi aralarında olduğu gibi, Millî Birlik Komitesi Başkanlığı ve Türk Silâhlı Kuvvetler sayın Başkumandanlığı ile tamamen müttefiklerdir.

için 12 Haziran 1960 tarihli bir yasa ile “Yüksek Soruşturma Kurulu” kurulmuştu. Aynı yasayla eski devrin sorumlularını yargılayacak “Yüksek Adalet Divanı”nı kurma yetkisi Komite'ye verildi.

Bunun üzerine darbeye aktif rol alan subayların katılımıyla bir Millî Birlik Komitesi teşkil edilmiştir. Orgeneral Cemal Gürsel “Millî Birlik Komitesi Başkanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı” unvanını kullanmaya başlamıştır. Komite, çeşitli rütbelerden 38 subaydan oluşuyordu. Subayların çoğu binbaşı ve albay rütbesindeydi. İçinde az sayıda generalin bulunduğu komitenin başkanlığını Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Cemal Gürsel yapacaktı. Komite içinde, darbe organizasyonunun kilit ismi Cemal Madanoğlu'nun ve Albay Alparslan Türkeş'in ağırlıkları hissedilmekteydi.

Bu arada mevcut hükûmet resmen görevden alınarak derhal bir emirle “ara dönem” hükûmeti kuruldu. Basın aleyhine açılmış bütün davaların düşmesine karar verildi. Cemal Gürsel, Millî Birlik Komitesi başkanlığının yanı sıra, “Devlet ve Hükûmet Başkanı” ilan edildi. Albay Alparslan Türkeş, Başbakanlık Müsteşarı oldu. Tümgeneral Cemal Madanoğlu ise “Ankara Kumandanı” oldu. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığına I. Ordu Komutanı Korgeneral Cemal Tural, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığına ise Albay Namık Kemal Ersun getirildi.

Darbeden sonra CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, üç ay içinde seçimlere gidilmesini istedi. Esasen Devlet Başkanı ve Silahlı Kuvvetler Başkumandanı ilân edilen Cemal Gürsel'in ihtilâle katılma koşulu da buydu. Ordu nezdinde büyük saygınlığı olan İsmet Paşa'nın bu baskısı, her ne kadar Komite'yi zor-

TABLO 1
Milli Birlik Komitesi (MBK) Üyeleri

<i>Üyeler</i>	<i>Görevi</i>
Orgeneral Cemal Gürsel (Kara Kuvvetleri Komutanı)	MBK Başkanı
Orgeneral Fahri Özdilek (I. Ordu K.)	
Tümgeneral Cemal Madanoğlu (K.K. Lojistik Başkanı)	Ankara Kumandanı ve MBK II. Başkanı
Tuğgeneral İrfan Baştuğ (Gn.Kur. Personel Başkanı)	Ankara Valisi
Tuğgeneral Sıtkı Ulay (Kara Harp Okulu Komutanı)	
Kur. Albay Alparslan Türkeş	Başbakanlık Müsteşarı
Kur. Albay Fikret Kuytak	
Kur. Albay Osman Köksal	
Kur. Albay Şinasi Orel	
Hv. Kur. Albay Haydar Tunçkanat	
Hv. Kur. Albay Mucip Ataklı	
Kur. Albay Ekrem Acuner	
Kur. Albay Muzaffer Yurdakuler	
Kur. Albay Sami Küçük	
Kur. Yarbay Mustafa Kaplan	
Kur. Yarbay Rafet Aksoyoğlu	
Kur. Yarbay Sezai O'kan	
Kur. Yarbay Suphi Karaman	
Kur. Kd. Binbaşı Mehmet Özgüneş	
Kur. Binbaşı Orhan Erkanlı	MBK Genel Sekreteri
Kur. Binbaşı Kadri Kaplan	
Kur. Binbaşı Ahmet Yıldız	
Kur. Binbaşı Suphi Gürsoytrak	
Kur. Binbaşı Şefik Soyuyüce	
Kur. Binbaşı Şükran Özkaya	
Kur. Binbaşı Vehbi Ersu	
Dz. Kur. Binbaşı Selahattin Özgü	
Dz. Kur. Binbaşı Münir Köseoğlu	
Tank Binbaşı Dündar Taşer	
Tank Binbaşı Muzaffer Karan	
P. Binbaşı Fazıl Akkoyunlu	
Kur. Yüzbaşı Muzaffer Özdağ	
Kur. Yüzbaşı Emanullah Çelebi	
Kur. Yüzbaşı Kâmil Karavelioğlu	

Kur. Yüzbaşı Numan Esin

Kur. Yüzbaşı Orhan Kabibay

Kd. Yüzbaşı İrfan Solmazer

Kd. Yüzbaşı Rifat Baykal

Jand. Yüzbaşı Ahmet Er

Toplam	General sayısı	5
	Albay sayısı	9
	Yarbay sayısı	4
	Binbaşı sayısı	13
	Yüzbaşı sayısı	8

---

luyorsa da, seçimlerin yapılması neredeyse bir buçuk yıl sonraya bırakıldı. Zira öncelikli gündem DP yönetici ve milletvekillerinin yargılanması ve yeni bir anayasanın hazırlanmasıydı. 23 Haziran 1960 günü MBK, siyasal alana yönelik önemli bir müdahalede bulunarak bütün siyasal toplantılara yasak getirdi. Partilerin ocak-bucak teşkilatları kapatıldı. Bu girişim devam etti ve 7 Temmuz'da bu kez bütün siyasal faaliyetler yasaklandı.

Bu süreçte Komite içinde görüş ayrılıkları ortaya çıkmaya başlamıştır. Komite içinde seçimlerin çok daha ileri bir tarihe atılmasını ve artık orduya dön-

MBK'NİN PORTRESİ

MBK, yüksek rütbeli birkaç general dışında, genellikle kara kuvvetleri kadrosundaki, çoğu kurmay, üst subaylardan oluşmaktaydı. Esasen kişilerin rütbeleri ne olursa olsun, bir "eşitler birliği" olarak tasarlanmıştı ve komite başkanı, mutlak bir lider olmaktan çok "eşitler arasında birinci" konumunda bir lider durumundaydı. Ancak durum, ilerleyen aylarda değişecek ve Orgeneral Gürsel, komite içinde ağırlığını koyacaktı. Aslında komite içinde, asıl iddia sahibi kişi Cemal Madanoğlu idi. Ne var ki Madanoğlu denge gözetirken inisiyatifini yitirecekti. Gazeteci Cevat Fehmi Başkut, darbenin ilk günlerinde komite üyeleriyle bir röportaj yapmış ve ortaya ilginç bir profil çıkmıştı. Bütün komite üyeleri Atatürk'ün *Nutuk*'unu okumuştular; edebî eserler arasında hemen herkesin okuduğu eser *Polyanna* idi; en beğendikleri bir diğer eser Finlandiya'nın anlatıldığı *Beyaz Zambaklar Ülkesi*ydi. Bütün DP dönemi boyunca İnönü'nün damadı Metin Toker'in yönetimindeki muhalif *Akis* dergisini takip etmişlerdi. Komite üyelerinin büyük bir kısmı CHP sempatisanıydı ve darbe sonrasında seçimlerden CHP'nin iktidar partisi olarak çıkacağına inanarak bir an önce "demokrasiye geçiş"ten yanaydı. Bir bölümü ise demokratik hayattan şüphe ediyor, darbe yönetiminin uzun bir süre devamını arzu ediyor, CHP'ye ve lideri İnönü'ye ihtiyatla yaklaşıyorlardı. Bu grubun milliyetçi eğilimleri ağır basarken, büyük grup daha sosyal demokrat görünüyordu. Nitekim, bu kişilerin izleyen siyasal hayatları bu yönelimlerini pekiştirmiş ve farklı siyasal çizgilere evrilmişlerdir.

TABLO 2
27 Mayıs Ara Dönem Hükümeti (28 Mayıs 1960-5 Ocak 1961)

Devlet Başkanı, Başbakan ve Millî Savunma Bakanı	Org. Cemal Gürsel
Devlet Bakanı	Mustafa Âmil Arus
Devlet Bakanı	Osman Şefik İnan
Devlet Bakanı ve Başb. Yard.	Org. Emin Fahri Özdilek
Devlet Bakanı	Nâsır Zeytinoğlu
Devlet Bakanı	Hayri Mumcuoğlu
Devlet Bakanı	Tümğ. Muharrem İhsan Kızıloğlu
Adalet Bakanı	Abdullah Pulat Gözübüyük Mustafa Âmil Arus Hüseyin Avni Göktürk
Millî Savunma Bakanı	Org. Emin Fahri Özdilek Em. Korg. Hüseyin Ataman
İçişleri Bakanı	Tümğ. Muharrem İhsan Kızıloğlu
Dışişleri Bakanı	Selim Rauf Sarper
Maliye Bakanı	Kemal Kurdaş - Ekrem Alican
Basın-Yayın ve Turizm Bakanı	Selim Rauf Sarper - Zühtü Tarhan
Ulaştırma Bakanı	Tuğğ. Sıtkı Ulay
Tarım Bakanı	Reşat Aktan Osman Tosun Feridun Üstün
Sağlık ve Sos. Yardım Bakanı	Nusret Karasu Nusret Fişek Salih Ragıp Öner
Millî Eğitim Bakanı	Fehmi Yavuz Bedrettin Tuncel
Gümrük ve Tekel Bakanı	Fethi Aşkın
Ekonomi ve Ticaret Bakanı	Cihat İrem Mehmet Baydur Fethi Aşkın
Çalışma Bakanı	Cahit Talas Mehmet Raşit Beşerler Ekrem Alican
Bayındırlık Bakanı	Daniş Koper Tuğğ. Sıtkı Ulay
Sanayi Bakanı	Muhtar Uluer Emin İplikçi Şahap Kocatopçu
İmar ve İskân Bakanı	Orhan Kubat Fehmi Yavuz Ali Mukbil Özyürek

"İhtilâlcilerin hemen ilk günü profesörleri toplayarak uçakla Ankara'ya götürmeleri ve onlara, 'Bize ilmin istediği gibi, en iyisinden bir Anayasa yapın' siparişini vermeleri, şüphesiz onların ne yapacaklarını daha önce kestirememiş insanlar olduğunu gösteriyordu. Bir ev yaptırılacak, mimarlar çağırılıyor, 'Bana, sanatın icabı neyse ona göre ev planı yap' deniyor. Bu ev ne için kullanılacak? Arsası nerededir? Yapıtının parası ne kadardır? Bunların hiçbiri belli değil. İşte Anayasa da böyle ismarlandı." Ahmet Hamdi Başar'ın Hatıraları-2, s. 619.

mesi mümkün olmayan Komite üyelerinin yeni bir parti halinde örgütlenmesi konularında ısrar eden bir grup oluşmuştu. Bu gruba karşı, İsmet İnönü'nün siyasal etkisine açık ve CHP'ye sempati duyan, bu meyanda olağan siyasal hayata daha çabuk geçilmesini isteyen bir başka grup mevcuttu. CHP'ye ve İsmet İnönü'ye sempati duyan grubun başını Cemal Madanoğlu, iktidarda uzun süre kalma ve bir siyasal parti halinde örgütlenme yanlısı grubun başını ise Alparslan Türkeş çekmekteydi. Bu bölünme bir süre sonra çatışmaya dönüşecek ve iktidarda uzun süre kalma yanlısı olan grup, "14'ler Olayı" olarak bilinen bir operasyonla tasfiye edilecektir. Ancak MBK içinde, Anayasa Komisyonu'nun da telkiniyle seçimlerin geç yapılmasına ilişkin eğilim güçlenmişti.

5 Temmuz 1960'ta CHP Genel Başkanı İsmet İnönü "genel seçimlerin süratle yapılmasında saymakla bitmez yararlar vardır" diyordu. Buna karşın Cemal Gürsel seçimler için daha epesy bir zaman gerektiğini ima eden açıklamalar yapmaktaydı. Anayasa Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Sıddık Sami Onar da MBK'nın bu tavrına destek vermişti. Ona göre "seçimleri çabuk yapmak hatalı bir iş"ti. Bu koşullarda CHP beklemeye geçti. Ancak CHP boş durmadı ve yeni hazırlanacak Anayasa'ya girmesini istediği ilkeleri ilan etti. Bu ilkeler partinin 1957 Seçim Beyannamesi ile 1959 İlk Hedefler Bildirisi'nin neredeyse aynısıydı. İşçilere grev hakkı, askerlere oy hakkı, kişi hak

CEMAL GÜRSEL

1895 yılında Erzurum'da doğdu. Babası da kendisi gibi subay olan ve doğduğu sıralar Refahiye Jandarma Kumandanı olan Erzincanlı Abidin Bey'dir. İlkokulu Ordu'da, Ortaokulu Erzincan Askerî Rüşdiyesi'nde tamamladı ve Kuleli Askerî İdadisi'ne girdi. Kuleli'den Harbiye Mektebi'ne geçip tahsilini sürdürürken Birinci Dünya Savaşı patladı ve henüz teğmen rütbesi almadan topçu subayı olarak Suriye cephesine gönderildi. Suriye cephesinden sonra, 1915 yılında 15. Tümen emrinde Çanakale muharebelerine katıldı. Suriye cephesinde de Batarya Subaylığı yaptı ve Yüzbaşı rütbesine kadar yükseldi. Millî Mücadele başladığında artık tecrübeli bir subaydı. Derhal Anadolu'da Büyük Millet Meclisi ordusuna katıldı ve İkinci İnönü, Kütahya-Eskişehir ve Sakarya muharebelerinde Batarya Komutanı olarak görev aldı. Büyük Taarruz'da da 1. Ordu emrinde, ileri saftaki piyade birlikleri içindeydi. Savaşın sonunda Erkân-ı Harp Mektebi'ne girdi ve 1929 yılında buradan başarıyla mezun oldu. Artık kurmay subaydı. Çeşitli birliklerde görev aldı. Türkiye'nin ilk komando eğitmenlerindendir. 1938 yılında kurmay yarbay rütbesiyle Eğirdir Dağ Talimğâhi kumandanı iken, modern bir komando talimnâmesi yazmıştı. Gürsel'in kaleme aldığı bu talimnâme uzun süre uygulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın şafağında Türkiye'nin ilk büyük motorize birliğini sevk ve idare etmiştir. 1945-1947 yılları arasında İzmir'deki 65. Tümen komutanı, 1950-1953 yılları arasında Erzincan'daki 18. Kolordu Komutanlığı, 1954-1956 yılları arasında İzmir'deki 2. Yurtiçi Bölge Komutanlığı görevlerini deruhte etti. 1946'da Tuğgeneral, 1950'de Tümgeneral, 1954'te Korgeneral ve 1956'da orgeneral oldu ve o yıl Erzurum'daki 3. Ordu Komutanlığına atandı. 1958'de Kara Kuvvetleri Komutanlığına getirildi. 3 Mayıs 1960'ta Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın ayrılmasını isteyen mektubu kaleme aldıktan sonra emekliliğe hazırlanırken 27 Mayıs darbesinin başına getirildi. Darbenin idaresini eline alan Millî Birlik Komitesi'nin başındayken, 2 Haziran 1960 tarihinden itibaren Devlet Başkanı, Başbakan ve Milli Savunma Bakanı olarak hükûmetin de başına geçti. Yeni anayasa halk oyuyla sunulup onaylandıktan sonra, 10 Ekim 1961 tarihinde TBMM'de yapılan seçimle Cumhurbaşkanlığına getirildi. Çok sorunlu bir dönemde asker-sivil ilişkilerini düzenleyici ve zaman zaman yükselen gerilimi teskin edici bir rol oynayarak sürdürdüğü Cumhurbaşkanlığını, 1966 yılında başlayan rahatsızlığı nedeniyle, TBMM kararıyla, 28 Mart 1966 tarihinde bırakmak zorunda kaldı ve çok geçmeden, 14 Eylül 1966'da hayata gözlerini yumdu. Mütevazı ve babacan kişiliği yüzünden hem orduda hem de halk tarafından sevilen bir liderdi. Bu nedenle "Cemal Aga" lakabıyla anılmıştır.

ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, Anayasa Mahkemesi'nin, Yüksek Hâkimler Kurulu'nun, Yüksek İktisat Şurası'nın kurulması, üniversite özerkliği, özerk radyo, hâkim teminatı ve yargı bağımsızlığı, toplanma ve fikir özgürlüğünün güvence altına alınması, parlamentoda nisbî temsil sisteminin getirilmesi, iki meclisli parlamento, tarafsız Cumhurbaşkanı gibi ilkelere bunlar arasındaydı.

PARLAMENTO DÜŞMANLIĞININ İLK ÖRNEKLERİ

“Harp Okulu’na alınan milletvekillerine ‘güruh’ nitelemesi uygun görülmişti. Önde gelen DP’liler ise ‘kocabaş’ diye anılıyorlardı. Şu ya da bu nedenle içeri alınmış olsalar bile, sonunda bu insanlar, ulusça seçilmişlerdi. Biz, DP’yi küçümsetmeye, milletvekillerini hor görmeye uğraşırken, ulusal egemenliğin üzerine gittiğimizi, bu temel ilkeyi kökünden dinamitlediğimizi düşünmüyorduk. Bu yolu izlemek, Türkiye’ye çok pahalıya patlayacaktı. 1960 ihtilâlinden hemen sonra TBMM’ye, daha doğrusu TBMM’nin bir bölümüne karşı girişilen bu saldırılar, sonradan, TBMM’ye saldıranın doğal sayılmasına yol açacaktı. Türk aydınları –sağduyuyu, erdemi bir yana bırakarak– doğrusu ya, o günlerde, bindikleri dalı kesmeye başlamışlardı”.

Cüneyt ARCAYÜREK, *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-4: Yeni Demokrasi, Yeni Arayışlar, 1960-1965*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985, s. 61-62.

“SABIKLAR”

27 Mayıs darbesi ile Türkiye siyasal tarihi dağarcığına yeni bir sözcük girmiştir: “Sabıklar”. 27 Mayıs hareketi boyunca, önceki iktidarın sahibi olan bütün DP’lilere “Sabıklar” diye hitap edildi. “Eskiler” anlamına gelen bu sözcük hem önceki iktidar mensuplarını aşağılamak hem de öncekinden radikal biçimde farklı yeni bir dönemin başladığını anlatmak için kullanılıyordu. Ayrıca bu terim, bu adla nitelenenlerin başına neler gelebileceğine dair bir ima da taşımaktaydı. Bu nedenle Türkiye siyasal hayatında meydana gelen iktidar değişikliklerinden sonra, “devri sabık yaratmayacağız!” sözü sık sık söylenir olmuştur. Böylelikle, bir önceki iktidar sahiplerinden, uyguladıkları siyaset biçimi ve icraatları için olağanüstü yollardan hesap sorulmayacağı anlatılmak istenmektedir.

Tasfiyeler ve Yassıada yargılamalarının başlaması

Darbeciler Millî Birlik Komitesi adı altında örgütlenip iktidarı ele aldıktan sonra, orduda büyük bir tasfiye hareketine giriştiler. “EMİNSU Olayı” olarak adlandırılan bu girişimle 235 amiral ve generalle çeşitli rütbelerden 5 bin kadar subay re’sen emekliye sevk edildi. O arada DP ileri gelenlerini yargılamakla görevli “Yüksek Adalet Divanı” 18 Ağustos tarihinde bir kararname ile kuruldu. Akabinde, 29 Eylül’de DP kapatıldı ve 14 Ekim’de Yüksek Adalet Divanı savcılığı, Menderes hükümetinin önde gelenlerini “Anayasayı ihlal” ile suçladı. 27 Ekim’e gelindiğinde, topyekûn tasfiye hareketinin bir başka aşamasına geçilmiş ve 147 üniversite profesörü, hiçbir gerekçe gösterilmeden üniversiteden atılmıştı. Tasfiye hareketinin son safhası MBK içinden 14 muhalif subayın tasfiyesi olacaktır.